

The Gleaner

Vol 15 (1979)

Δύο αταύτιστα έργα στην ανθολογία του Ζήση
Δαούτη

Άντεια Φραντζή

doi: [10.12681/er.361](https://doi.org/10.12681/er.361)

To cite this article:

Φραντζή Ά. (1979). Δύο αταύτιστα έργα στην ανθολογία του Ζήση Δαούτη. *The Gleaner*, 15, 261–264.
<https://doi.org/10.12681/er.361>

ΔΥΟ ΑΤΑΥΤΙΣΤΑ ΕΡΓΑ ΣΤΗΝ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΖΗΣΗ ΔΑΟΥΤΗ

Στὸ ἔργο τοῦ Ζήση Δαούτη «Διάφορα Ἠθικά καὶ Ἀστεῖα Στιχορρήματα», ποὺ κυκλοφόρησε στὴ Βιέννη, τὸ 1818¹, καὶ ποὺ ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες ἔντυπες ἑλληνικὲς ποιητικὲς ἀνθολογίες —ἀνθολογοῦνται, ὅπως εἶναι γνωστό, φαναριώτικα στιχορρήματα τοῦ 18ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰώνα²— δημοσιεύονται καὶ τρία ἔκτενῆ στιχορρήματα, ποὺ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὸ κλίμα ἀπὸ τὰ ἀνθολογούμενα κομμάτια.

Ὡς τώρα γνωρίζουμε τὸν συγγραφέα τοῦ πρώτου ἔκτενοῦς στιχορρήματος τῆς ἀνθολογίας. Ὁ Δαούτης τὸ εἶχε τυπώσει ἐπώνυμα: «Βολταίρου Μέμων, ἦτοι Ποίημα τοῦ Βολταίρου»³. Ἔχει, ἐπισημανθεῖ⁴ ὅτι ὁ Δαούτης χρησιμοποίησε στὴν ἔκδοσή του τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ Βολταίρου στὰ νέα ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, ποὺ εἶχε συνεκδοθεῖ μὲ τὴν Βοσπορομαχία τοῦ Μομάρς (Λειψία 1766, Βιέννη 1792)⁵. Πάντως τὸ κείμενο ποὺ δημοσιεύει ὁ Δαούτης

1. Γιὰ τὸν πλήρη τίτλο βλ. Γκίνης-Μέξας, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863*, Α' ἀρ. 1037. Τὸ ἔργο κυκλοφόρησε μὲ ἔξοδα τοῦ Τυρναβίτη Παρίση Δημητρίου Παμφύλου καὶ τοῦ Ραιδεστινοῦ Δημητρίου Χατζῆ Σωτῆρ Μαλκότηζογλου. Ἕνα χειρόγραφο, ἀντίγραφο ἀπὸ τὸ ἔντυπο, σώζεται στὴ βιβλιοθήκη τῆς Σιάτιστας· πβ. Α. Πολίτης, *Συνοπτικὴ ἀναγραφή χειρογράφων ἑλληνικῶν συλλογῶν*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 40, ἀρ. 25.

2. Βλ. σχετικὰ, Ν. Βέης, «Ἀνθολογία τοῦ Ζήση Δαούτη τοῦ Θεσσαλοῦ», ἐφ. *Πρωΐα*, φ. 192 (14 Ἰουνίου 1942). Πβ. Α. Βρανούσης, *Οἱ Προδόδρομοι*, [Βασικὴ Βιβλιοθήκη, 11], Ἄθ. 1955, σσ. 69-77· Α. Καμαριανοῦ, «Λαϊκὰ τραγούδια καὶ φαναριώτικα στιχορρήματα Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος», *Διογραφία ΙΗ'*, 1959, σσ. 102-108· Α. Camariano, *Influenta poeziei lirice neogrecesti asupra celei românești*, Βουκουρέστι 1935, σσ. 8-9.

3. Ζ. Δαούτης, *Διάφορα Ἠθικά*... ὅ.π., σ. 7.

4. Λαδᾶς-Χατζηδημόμος, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1791-1795*, Ἄθῆνα 1970, σσ. 120-124, ἀρ. 64.

5. Πβ. Α. Papadopoulos-Vreto, *Biographie de l'Archevêque Eugène Boulgari*, Ἄθῆνα 1860, σ. XXXXIII.

έμφανίζει σημαντικές διαφορές από τις εκδόσεις του Βούλγαρη⁶. δὲν ξέ-
ρουμε ὥστόσο ἂν τις τροποποιήσεις τις ἐπέφερε ὁ ἴδιος ὁ Δαούτης ἢ
ἂν εἶχε χρησιμοποιήσει κάποιο χειρόγραφο στὸ ὁποῖο εἶχαν ἤδη γίνει
οἱ ἀλλαγές⁷.

Τὰ πρωτότυπα τῶν δύο ἄλλων πολύστιχων ποιημάτων τοῦ πρώτου
μέρους τῆς ἀνθολογίας τοῦ Ζήση Δαούτη (1: «Ἐπιστολὴ τῆς Ἀμερικαν-
νῆς Ζεηλας πρὸς τὸν γάλλον Βαλκούρ, τὸν παραιτήσαντα αὐτὴν ἐραστήν,
προηγούμενης καὶ τῆς ἀφορμῆς τῆς ἐρωτοληψίας»⁸, καὶ 2: «Περὶ μα-
ταιότητος κόσμου καὶ ἀθλιότητος τοῦ ἀνθρώπου»⁹), δὲν εἶχαν ἐπισημαν-
θεῖ ὡς σήμερα. Ὡστόσο, μποροῦμε πλέον μὲ ἀσφάλεια νὰ ταυτίσουμε
καὶ τὰ δύο αὐτὰ ποιητικὰ κείμενα¹⁰.

Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ δύο στιχουργήματα ἀποδίδει, ἀρκετὰ ἐλεύθερα,
τὸ ἔμμετρο ἔργο τοῦ Γάλλου ἐλάσσονα ποιητῆ καὶ δραματουργοῦ Claude
Joseph Dorat (1734-1780)¹¹: «Lettre de Zéila, Jeune sauvage,
esclave à Constantinople, à Valcour, officier françois» (πρώτη ἐκ-
δοση: Παρίσι 1764)¹².

6. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω τις ἐξῆς διαφορές [B = Βούλγαρης· Δ = Δαούτης]:
στ. 4 B: τῆς ἀρετῆς, καὶ ὡς σοφὸς ὁ μόνος αὐτὸς νὰ ζήσῃ./Δ: εἰς ἀρετῆς τὰς ἐξοχάς,
ἀφ' οὗ τὸ πᾶν σκοπεῖται· στ. 74 B: βλέπει ἐκεῖ πού πλάτταναι ἔστεκαν φυτευμένοι./Δ:
καὶ τῶν πλατάνων τῶν πυκνῶν παρατηρεῖ τὰ κάλλη· στ. 88 B: τίς δὲν συμπάσχει
ἀνθρώποι στὴν συμφορὰν τοῦ Πέλας./Δ: καὶ τὴν ψυχὴν του ἤρχιζεν ὀλίγον νὰ πι-
κραίνει.

7. Σημειώνουμε ὅτι οἱ ἀλλαγές πού συναντοῦμε στὴν ἐκδοση τοῦ Δαούτη εἶ-
ναι, βασικά, μέσα στὴν ἀντίληψη τοῦ γλωσσικοῦ καθαρισμοῦ, φαινόμενο ἰδιαίτερα
διαδεδομένο αὐτὴ τὴν ἐποχὴ. Ἔτσι, προσπαθεῖ νὰ ἀπαλλάξει τὸ κείμενο ἀπὸ τις ξέ-
νες λέξεις, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸ καταφέρνει ἐντελῶς. Ἡ τάση πρὸς τὸν καθαρισμὸ
εἶναι ἐκδηλῆ κυρίως στὶς ἀλλαγές τῶν καταλήξεων καὶ τῶν ἐκφράσεων, ἔτσι πού τὸ
κείμενο χάνει, σχεδὸν ὀλοκληρωτικὰ, τὴ φρεσκάδα τῆς μετάφρασης τοῦ Βούλγαρη.

8. Ζ. Δαούτης, *Διάφορα Ἠθικά*..., ὅ.π., σσ. 23-39.

9. αὐτ., σσ. 40-56.

10. Οἱ ταυτίσεις αὐτὲς ἔγιναν στὰ πλαίσια μιᾶς ἐρευνᾶς μου γύρω ἀπ' τὸν
Ζήση Δαούτη καὶ τὸ ἔργο του «Διάφορα Ἠθικά καὶ Ἀστεῖα Στιχουργήματα»·
εἶχαμε ἔτσι τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπισημάνουμε νέα στοιχεῖα, πού διαφωτίζουν πηγές
τῆς ἀνθολογίας Δαούτη καὶ προσφέρουν ἐνδείξεις γιὰ τοὺς ποιητικούς προσανατο-
λισμοὺς τῆς ἐποχῆς καὶ τεκμήρια γιὰ τὸ ἐπίπεδο τῆς παιδείας στὴν περίοδο τοῦ
Διαφωτισμοῦ.

11. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ἔργου τοῦ Cl. J. Dorat στὶς παραδουνάβιες ἡγεμο-
νίες, πβ. Pompiliu Eliade, *De l'influence française sur l'esprit public en Rou-
manie*, Παρίσι 1878, σσ. 328 καὶ 338.

12. Γνωρίζουμε τις ἀκόλουθες αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις τοῦ ἔργου: *Lettre de
Zéila, jeune sauvage, esclave à Constantinople, à Valcour, officier françois*.

Δὲν εἶναι βέβαιο, ἀλλὰ φαίνεται πολὺ πιθανό, ὅτι ὁ Δαούτης δὲν εἶχε μεταφράσει ὁ ἴδιος τὸ ἔργο τοῦ Dorat· μᾶλλον χρησιμοποιεῖ μετάφραση τρίτου. Ἡ διατύπωση τοῦ Ζ. Δαούτη στὸν πρόλογό του ὅτι: «Εἰς Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον εὐρισκόμενος πρὸ χρόνων ἤδη ἱκανῶν, ἐσύναξα ἀπὸ διάφορα καταστιχάκια (κοινῶς μισμαγιά λεγόμενα) τῶν φίλων μου διάφορα στιχουργήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπεφάσισα, διὰ παρακινήσεως τινῶν φίλων νὰ τυπώσω ὅσα βλέπετε εἰς τὸ παρὸν βιβλιάριον»¹³, θὰ πρέπει νὰ ἰσχύει τόσο γιὰ τὴν «Ἐπιστολὴ τῆς Ἀμερικανῆς Ζεηλάς» ὅσο καὶ γιὰ τὸ «Περὶ ματαιότητος. . .».

Οἱ διαφορὲς ποὺ παρουσιάζει τὸ κείμενο Δαούτη ἀπὸ τὸ γαλλικὸ πρωτότυπο καὶ μιὰ εἰδικότερη ἔρευνα πάνω σ' αὐτές, ἴσως δώσει ἀπάντηση ἀφενὸς στὸ πρόβλημα τῆς συγκεκριμένης γαλλικῆς ἐκδοσης ἀπ' ὅπου ἔγινε ἡ μετάφραση τοῦ στιχουργήματος καὶ ἀφετέρου στὸ ἂν ἡ μεταφραστικὴ ἀπόδοση ποὺ διαθέτουμε μέσα στὸ ἔργο τοῦ Δαούτη, ὀφείλεται στὸν ἴδιο ἢ σὲ ἄλλον μεταφραστὴ τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα σήμερα λαυθάνει.

Τὸ τρίτο ἐκτενὲς στιχουργήμα τῆς ἀνθολογίας Δαούτη, τιτλοφορεῖται: «Περὶ ματαιότητος κόσμου καὶ ἀθλιότητος τοῦ ἀνθρώπου»¹⁴. Μπορέσαμε νὰ τὸ ταυτίσουμε μὲ τὸ ὁμώνυμο παραδειγματικὸ στιχουργήμα τοῦ Κωνσταντίνου—Καισαρίου Δαπόντε¹⁵ καὶ διαπιστώσαμε πὼς πρόκειται γιὰ ἐπανεκδόσή του μὲ μικρὲς λεκτικὲς διαφοροποιήσεις. Τὸ στιχουργήμα αὐτὸ τοῦ Δαπόντε ἀπαντᾷ στὶς σσ. 69-109 τοῦ βιβλίου του «Ἐπιστολαὶ διὰ στίχων ἀπλῶν κατὰ τῆς ὑπερφηφανείας καὶ περὶ ματαιότητος κόσμου. Συντεθεῖσαι παρὰ Κωνσταντίνου Δαπόντε τοῦ μετονομασθέντος Καισαρίου. Νῦν δὲ τὸ πρῶτον τυπωθεῖσαι μετὰ προσθήκης τοῦ μεταμορφωθέντος Βασιλέως, τῶν Ὑμνων τῶν Κανόνων, καὶ ἄλλων

*précédée d'une lettre à Mme de C****, Paris 1764 καὶ Genève-Paris 1766. Βλ. *Catalogue Général des livres imprimés de la bibliothèque Nationale, Auteurs*, τ. 91, Παρίσι 1910, σσ. 374-375 καὶ Al. Cioranescu, *Bibliographie de la littérature française du dix-huitième siècle*, τ. 1, Παρίσι 1969, σ. 698. Γιὰ τὶς ἄλλες, μὴ αὐτοτελεῖς, ἐκδόσεις τοῦ ἔργου, ὅπως καὶ γιὰ τὴν παρουσία του σὲ ἀνθολογίες ποιητῶν τοῦ ἴδιου κλίματος ἢ τῆς ἴδιας ἐποχῆς, βλ. πάλι *Catalogue Général des livres imprimés de la bibliothèque Nationale*, ὁ.π., σσ. 365-382 καὶ Al. Cioranescu, ὁ.π., σσ. 697-700.

13. Ζ. Δαούτης, *Διάφορα Ἠθικά* . . ., ὁ.π., σ. 5.

14. αὐτ., σ. 40.

15. Τὸ ἔργο τοῦ Δαπόντε παραδίδεται μὲ τὸν τίτλο: *Τοῖς ἐν Βλαχομπογδανία ἄρχουσι περὶ ματαιότητος κόσμου καὶ ἀθλιότητος τοῦ ἀνθρώπου*.

των, πρὸς Δόξαν Θεοῦ, καὶ ὠφέλειαν τῶν ἀναγιγνωσκόντων, Βενετία 1776»¹⁶.

Οἱ ἐνδείξεις, ὅσες μᾶς παρέχονται ἀπὸ τὶς ταυτίσεις αὐτὲς χρειάζεται, βέβαια, νὰ συνδυαστοῦν μὲ τὰ ποιητικὰ δεδομένα τῆς προχωρημένης φάσης τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Ἡ συνύπαρξη τῶν ποιητικῶν αὐτῶν κειμένων μὲ αἰχμὲς φιλοσοφικοῦ περιεχομένου καὶ ἠθικο-διδασκτικὸ - ἠθικοπλαστικὸ πυρῆνα προβάλλει τρία συγγραφικὰ πρόσωπα διαφορετικοῦ δυναμικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀκτινοβολίας στὸν ἑλληνικὸ χῶρο: πλάι στὴ γόνιμη καὶ ἐξαιρετικὰ πολυσήμαντη παρουσία τοῦ Βολταίρου, ὁ φρόνιμος ἀναγνώστης τῆς ἀνθολογίας τοῦ Δαούτη ἀπαντᾷ στὸ ὄνομα τοῦ Dorat, ἕναν πολυγράφο ἐκπρόσωπο τῆς γαλλικῆς «φευγαλέας ποιήσης»¹⁷, καὶ στὸν Δαπόντε, μιὰ ἀπὸ τὶς συνθετικότερες ποιητικὲς φυσιογνωμίες τῆς ἐποχῆς τῶν φαναριωτῶν ποὺ δὲν ἔχει ἀποκοπεῖ ἐντελῶς ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ παράδοση. Μένει νὰ ἐρευνηθεῖ ἡ ἀκριβὴς λειτουργία τῆς τριπλῆς αὐτῆς παρουσίας, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὸ ἂν εἶναι τυχαία ἢ ὄχι, μέσα σὲ μιὰ συλλογὴ ὅπως αὐτὴ τοῦ Δαούτη, καθὼς καὶ ἄλλα ζητήματα, ὅπως, π.χ., ἡ ἀνώνυμη παράθεση τῶν κειμένων τοῦ Dorat καὶ τοῦ Δαπόντε, δίπλα στὴν ἐπώνυμη τοῦ Βολταίρου, τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐξωτισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων σύγχρονων ποιητικῶν κατευθύνσεων τῆς συλλογῆς, καθὼς καὶ τὸ ποιητικὸ καὶ φιλοσοφικὸ ἀντίκρουσμα τῶν κειμένων αὐτῶν, στὸν τότε ἑλληνικὸ χῶρο.

Ἄντεια Φραντζῆ

16. Γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Δαπόντε: Ἐπιστολαὶ διὰ στίχων... καὶ τὰ περιεχόμενά του, βλ. *Éphémérides Daces ou chronique de la guerre de quatre ans (1736-1739)* par Constantin Dapontès (...), publiée, traduite et annotée par Émile Legrand, τ.3, Παρίσι 1888, σσ. XLVI-XLVII καὶ Émile Legrand, *Bibliographie Hellénique du XVIIIe siècle*, τ. Β', Παρίσι 1928, σσ. 222-223, ἀρ. 854.

17. Γιὰ τὸν ὄρο καὶ γιὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀφοροῦν σὲ δείγματα τοῦ εἴδους στὴ νεοελληνικὴ ποίηση, βλ. τὸ μελέτημα τοῦ Κ.Θ. Δημαρᾶ, «Φευγαλέα ποίηση», Ὁ Ἐρανιστής, 1976, 13, σσ. 49-60.